MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA O‘YIN TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Bekmuhamedova Muhlisa Abdusattarovna
Xalqaro Nordik Universiteti, pedagogika yo‘nalishi magistranti
Yangihayot tumani 305-sonli Davlat maktabgacha ta’lim tashkiloti
Direktor o‘rinbosari

Annotatsiya. *Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda kommunikativ kompetensiyaning mazmuni, uning maktabgacha yosh davrida shakllanish xususiyatlari hamda o‘yin faoliyatining bola nutqiy va ijtimoiy rivojlanishidagi o‘rni yoritilgan. Syujetli-rolli, didaktik, dramatizatsion, harakatli, ijodiy va kommunikativ o‘yinlarning bolalarda tinglash, savol berish, javob qaytarish, dialogga kirishish, o‘z fikrini izchil ifodalash, suhbatdoshini tushunish va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslangan. Shuningdek, o‘yin jarayonida tarbiyachining pedagogik rahbarligi, bolalarning individual va yosh xususiyatlarini hisobga olish, kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish hamda interfaol usullardan foydalanish masalalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari o‘yin texnologiyalarini maktabgacha ta’lim jarayoniga tizimli va maqsadli joriy etish bolalarning kommunikativ faolligi, nutqiy mustaqilligi, ijtimoiy moslashuvi va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, maktabgacha yoshdagi bolalar, kommunikativ kompetensiya, o‘yin texnologiyalari, o‘yin faoliyati, syujetli-rolli o‘yin, didaktik o‘yin, dramatizatsion o‘yin, nutqiy rivojlanish, dialogik nutq, muloqot ko‘nikmalari, ijtimoiy kompetensiya.*

Аннотация. *В данной статье анализируются педагогические и психологические возможности использования игровых технологий в развитии коммуникативных компетенций детей дошкольного возраста. В исследовании освещается содержание коммуникативной компетенции, особенности ее формирования в дошкольном возрасте и роль игровой*

деятельности в речевом и социальном развитии ребенка. На этом основании обосновывается важность сюжетно-ролевых, дидактических, драматизационных, интерактивных, творческих и коммуникативных игр в развитии у детей навыков слушания, задавания вопросов, ответов, вступления в диалог, последовательного выражения своих мыслей, понимания собеседника и сотрудничества со сверстниками. Также рассматриваются вопросы педагогического руководства педагога в игровом процессе с учетом индивидуальных и возрастных особенностей детей, моделирования коммуникативных ситуаций и использования интерактивных методов. Результаты исследования показывают, что систематическое и целенаправленное внедрение игровых технологий в дошкольный образовательный процесс способствует развитию у детей коммуникативной активности, самостоятельности речи, социальной адаптации и навыков сотрудничества.

Ключевые слова: *дошкольное образование, дети дошкольного возраста, коммуникативная компетентность, игровые технологии, игровая деятельность, сюжетно-ролевая игра, дидактическая игра, драматизационная игра, развитие речи, диалогическая речь, коммуникативные навыки, социальная компетентность.*

Abstract. *This article analyzes the pedagogical and psychological potential of using game-based technologies to develop the communicative competence of preschool-aged children. The study examines the nature of communicative competence, the characteristics of its formation during the preschool years, and the role of play activities in a child's speech and social development. It highlights the importance of role-playing, didactic, dramatization, active, creative, and communicative games in fostering skills such as listening, asking questions, responding, engaging in dialogue, expressing thoughts coherently, understanding conversation partners, and collaborating with peers. Additionally, the article addresses issues regarding the educator's pedagogical guidance during play, the consideration of children's individual and age-related characteristics, the modeling of communicative situations, and the use of interactive methods. The research findings indicate that the systematic and purposeful integration of game-based technologies into the preschool education process contributes to the development of children's communicative engagement, verbal independence, social adaptation, and collaborative skills.*

Key words: *preschool education, preschool-age children, communicative competence, game technologies, play activity, role-playing game, didactic game,*

dramatization game, speech development, dialogic speech, communication skills, social competence.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimida shaxsning nafaqat bilim va ko‘nikmalarini, balki uning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy faolligi, boshqalar bilan samarali muloqot qila olishi va turli kommunikativ vaziyatlarga moslasha olish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yosh davrida bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish keyingi ta’lim bosqichlarida muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv va ta’lim faoliyatini tashkil etish uchun muhim poydevor vazifasini bajaradi. Chunki aynan maktabgacha davrda bolaning lug‘at boyligi kengayadi, grammatik jihatdan to‘g‘ri nutq shakllanadi, dialogga kirishish, suhbatdoshni tinglash, savollarga javob berish, savol qo‘yish va o‘z fikrini ifodalash kabi kommunikativ ko‘nikmalar faol rivojlanadi. Kommunikativ kompetensiya bolaning faqat ravon gapira olishi bilan chegaralanmaydi. U o‘z fikri va his-tuyg‘ularini aniq ifodalash, boshqalarning nutqini tinglash va tushunish, suhbatni boshlash va davom ettirish, muloqot jarayonida navbat kutish, suhbatdoshning fikriga munosabat bildirish, turli vaziyatlarda nutqiy vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish hamda tengdoshlari bilan hamkorlik qila olish kabi ko‘plab ko‘nikmalarni qamrab oladi. Shu sababli maktabgacha ta’lim jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish kompleks va uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik va fiziologik xususiyatlari ta’lim jarayonida an’anaviy tushuntirish va mashq qildirish usullaridan tashqari, bolaning tabiiy qiziqishi va faolligiga asoslangan pedagogik texnologiyalardan foydalanishni talab qiladi. Bu jihatdan o‘yin texnologiyalari alohida ahamiyatga ega. O‘yin bola uchun nafaqat qiziqarli faoliyat, balki atrof-muhitni anglash, ijtimoiy munosabatlarni o‘zlashtirish, yangi tajriba orttirish va o‘z fikrini ifodalashning tabiiy vositasidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish va bunda o‘yin faoliyatidan foydalanish masalasi pedagogika, psixologiya, maktabgacha ta’lim metodikasi hamda rivojlanish psixolingvistikasining muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur muammo bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarda bolaning nutqiy rivojlanishi uning bilish jarayonlari, ijtimoiy tajribasi, emotsional holati va tengdoshlari bilan o‘zaro munosabati bilan uzviy bog‘liqligi ta’kidlanadi. Shu nuqtayi nazardan,

o‘yin faoliyati bolalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning tabiiy va pedagogik jihatdan samarali vositalaridan biri sifatida qaraladi. Kommunikativ kompetensiya tushunchasining nazariy asoslari dastlab tilni faqat grammatik qoidalarni bilish emas, balki muayyan ijtimoiy vaziyatda to‘g‘ri va maqsadga muvofiq qo‘llash qobiliyati sifatida tushuntirish bilan bog‘liq. D. Hymes kommunikativ kompetensiya konsepsiyasini rivojlantirib, shaxsning til birliklarini bilishi bilan bir qatorda ularni turli ijtimoiy vaziyatlarda qachon, qanday va kim bilan qo‘llashni bilishi ham muhimligini ta’kidlagan. Ushbu yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ rivojlanishini o‘rganishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida bolaning psixik rivojlanishi ijtimoiy munosabatlar va faoliyat jarayoni bilan bog‘liq holda tushuntiriladi. Vygotskiy o‘yinni bolaning rivojlanishida alohida ahamiyatga ega faoliyat sifatida ko‘rib, o‘yin vaziyatida bola real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarni modellashtirishini ta’kidlaydi. Ayniqsa, syujetli-rolli o‘yinlarda bola kattalar faoliyatiga taqlid qiladi, turli rollarni bajaradi va shu orqali ijtimoiy xulq-atvor hamda kommunikativ me’yorlarni o‘zlashtiradi. Bu qarashlar o‘yin texnologiyalarining kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash imkonini beradi.

J. Piagetning tadqiqotlarida ham o‘yin bolaning intellektual va ijtimoiy rivojlanish jarayonlari bilan bog‘liq holda tahlil qilingan. Uning fikricha, bola o‘yin davomida tashqi muhitdan olgan tajribalarini o‘zlashtiradi va qayta tashkil etadi. Ayniqsa, ijtimoiy xarakterdagi o‘yinlarda tengdoshlar bilan hamkorlik qilish, qoidalarga rioya etish va boshqalarning nuqtayi nazarini hisobga olish kabi ko‘nikmalar rivojlanadi. Ushbu jarayonlar kommunikativ kompetensiyaning shakllanishi uchun muhim zamin yaratadi.

J. Brunerning tadqiqotlarida bolaning tilni egallashi ijtimoiy o‘zaro ta’sir bilan chambarchas bog‘liq ekanligi ko‘rsatilgan. Muallif bolaning kattalar va tengdoshlari bilan muloqoti jarayonida nutqiy faoliyatning shakllanishiga alohida e’tibor qaratadi. O‘yin esa bunday muloqot uchun tabiiy kontekst yaratadi. Bola o‘yin davomida savol berish, javob qaytarish, tushuntirish, iltimos qilish, kelishish va o‘z fikrini himoya qilish kabi nutqiy harakatlarni real faoliyat jarayonida egallaydi.

Maktabgacha ta’limda o‘yin asosidagi ta’limga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlar ham mazkur nazariy qarashlarni qo‘llab-quvvatlamoqda. Xususan, o‘yin asosidagi ta’lim bo‘yicha tizimli sharh va meta-tahlillarda o‘yinning maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv, ijtimoiy-emotsional va motivatsion

rivojlanishiga ijobiy ta’siri qayd etilgan. Bunday tadqiqotlarda o‘yin bolaning faol ishtirokini ta’minlashi, o‘rganish jarayonini tabiiylashtirishi va ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirishi bilan izohlanadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalarining samaradorligi uchta asosiy omilga bog‘liq: o‘yin mazmunining kommunikativ yo‘nalganligi, bolaning faol ishtiroki va tarbiyachining pedagogik qo‘llab-quvvatlashi. Faqat o‘yinning mavjudligi bolaning kommunikativ kompetensiyasi avtomatik ravishda rivojlanishini anglatmaydi. O‘yin kommunikativ maqsadga yo‘naltirilgan, mazmunli va bolalar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni rag‘batlantiruvchi tarzda tashkil etilgandagina yuqori pedagogik samaradorlikka erishish mumkin. Mavjud ilmiy adabiyotlarda o‘yin va kommunikativ rivojlanish masalalari yetarlicha o‘rganilgan bo‘lsa-da, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida turli o‘yin texnologiyalarini kommunikativ kompetensiyaning alohida komponentlari bilan tizimli bog‘lash masalasi yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonini faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida tashkil etish g‘oyasi tashkil etadi. Tadqiqotda o‘yin faoliyati bolaning tabiiy rivojlanish ehtiyojlari, ijtimoiy tajribasi va kommunikativ faolligi bilan uzviy bog‘liq pedagogik vosita sifatida qaraladi. Metodologik yondashuv orqali o‘yin texnologiyalarining bolalarning nutqiy, ijtimoiy-emotsional va hamkorlik ko‘nikmalariga ta’sirini aniqlashga e’tibor qaratildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda ularni ta’lim jarayonida samarali qo‘llashning metodik shartlarini asoslashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun o‘yin texnologiyalarining kommunikativ kompetensiyaning tarkibiy qismlariga, jumladan, tinglash, dialogga kirishish, savol berish va javob qaytarish, o‘z fikrini izchil ifodalash, suhbatdoshni tushunish, hamkorlik qilish va emotsiyalarni muloqot orqali ifodalash ko‘nikmalariga ta’siri o‘rganildi.

Tadqiqotning nazariy bosqichida maktabgacha ta’lim, bolalar psixologiyasi, kommunikativ kompetensiya, nutqiy rivojlanish va o‘yin texnologiyalariga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogika va rivojlanish psixologiyasida o‘yinning bola rivojlanishidagi o‘rnini izohlovchi nazariy qarashlar o‘rganildi.

Adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida quyidagi masalalarga alohida e’tibor qaratildi: kommunikativ kompetensiyaning mazmuni va tarkibiy komponentlari, maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ rivojlanish xususiyatlari, o‘yin faoliyatining pedagogik va psixologik imkoniyatlari, syujetli-rolli, didaktik, dramatizatsion, harakatli va kommunikativ o‘yinlarning xususiyatlari, o‘yin orqali nutqiy faollikni rivojlantirish usullari, tarbiyachining o‘yin jarayonidagi pedagogik rahbarligi, tengdoshlar bilan hamkorlikning kommunikativ kompetensiya shakllanishidagi o‘rni. Nazariy tahlil natijasida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda o‘yinning samaradorligi bolaning faol ishtiroki, o‘yin mazmunining kommunikativ yo‘nalganligi va tarbiyachining maqsadli pedagogik qo‘llab-quvvatlashiga bog‘liq ekanligi asoslandi.

Tadqiqotning empirik bosqichida pedagogik kuzatuv, suhbat, diagnostik topshiriqlar, o‘yin faoliyatini tahlil qilish va pedagogik tajriba-sinov metodlaridan foydalanish nazarda tutildi.

Pedagogik kuzatuv orqali bolalarning tabiiy ta’lim va o‘yin sharoitidagi kommunikativ xatti-harakatlari o‘rganildi. Kuzatuv davomida bolaning tengdoshlari bilan muloqotga kirishishi, suhbatni boshlashi, savollarga javob berishi, mustaqil savol berishi, suhbatdoshini tinglashi, navbat kutishi, o‘z fikrini ifodalashi va guruhdagi faoliyatda hamkorlik qilishi qayd etildi.

Suhbat metodi orqali bolalarning kundalik hayot, oila, do‘stlar, o‘yinlar, kasblar va atrof-muhit haqidagi fikrlarini qanday ifodalashi o‘rganildi. Suhbat jarayonida ochiq savollardan foydalanilib, bolaning qisqa javob bilan cheklanib qolmasdan, o‘z fikrini kengroq bayon qilishi rag‘batlantirildi.

Shakllantiruvchi bosqichda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan o‘yin texnologiyalari tizimli ravishda qo‘llanadi. Mashg‘ulot va kundalik faoliyat jarayonida quyidagi o‘yin turlaridan foydalanish maqsadga muvofiq:

O‘yin turi	**Asosiy kommunikativ maqsad**
Syujetli-rolli o‘yinlar	Dialogga kirishish, rolli muloqot va hamkorlik
Didaktik o‘yinlar	Lug‘at boyligi va savol-javob ko‘nikmalarini rivojlantirish
Dramatizatsion o‘yinlar	Ifodali nutq va emotsional kommunikatsiyani rivojlantirish
Kommunikativ o‘yinlar	Suhbat boshlash, tinglash va fikr almashish
Harakatli o‘yinlar	Jamoada hamkorlik va kommunikativ faollik
Ijodiy o‘yinlar	Mustaqil fikrlash va monologik nutqni rivojlantirish

Yakuniy nazorat bosqichida esa dastlabki diagnostik topshiriqlarga mazmunan mos topshiriqlar qayta berilib, bolalarning kommunikativ kompetensiyasida yuz bergan o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Natijalar boshlang‘ich va yakuniy ko‘rsatkichlar bilan qiyoslanadi.

Kommunikativ kompetensiyani baholash mezonlari. Tadqiqotda kommunikativ kompetensiyani baholash uchun to‘rtta asosiy mezon ajratildi:

1. Nutqiy mezon – bolaning lug‘at boyligi, gaplarni grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzishi va fikrini tushunarli ifodalashi.

2. Dialogik mezon – suhbatni boshlash, savol berish, javob qaytarish, suhbatni davom ettirish va suhbatdoshning fikrini tinglash qobiliyati.

3. Ijtimoiy-kommunikativ mezon – tengdoshlari bilan hamkorlik qilish, navbat kutish, kelishish, umumiy faoliyatda ishtirok etish va nizolarni muloqot orqali hal qilish ko‘nikmasi.

4. Emotsional-kommunikativ mezon – his-tuyg‘ularni nutq, mimika va intonatsiya orqali ifodalash, boshqa bolalarning emotsional holatini tushunish va unga mos munosabat bildirish qobiliyati.

Mazkur mezonlar asosida kommunikativ kompetensiyaning yuqori, o‘rta va past darajalari aniqlanishi mumkin.

Yuqori daraja – bola mustaqil ravishda muloqotga kirishadi, suhbatni davom ettiradi, savollar beradi, javoblarni izchil shakllantiradi, tengdoshlari bilan hamkorlik qiladi va kommunikativ vaziyatga mos nutqiy vositalardan foydalanadi.

O‘rta daraja – bola muloqotga kirishadi, biroq ayrim vaziyatlarda tarbiyachining savoli yoki yordamini talab qiladi; nutqning izchilligi va mustaqilligi ba’zan cheklanadi.

Past daraja – bola muloqotga kam kirishadi, savollarga qisqa yoki noaniq javob beradi, mustaqil savol berishda qiynaladi va tengdoshlari bilan hamkorlik qilishda pedagogik yordamga ehtiyoj sezadi.

Olingan natijalarni taqqoslash orqali o‘yin texnologiyalaridan tizimli foydalanishdan oldingi va keyingi kommunikativ ko‘rsatkichlar o‘rtasidagi farq aniqlanadi. Zarur hollarda natijalarning ishonchliligini oshirish uchun statistik tahlil usullaridan foydalanish mumkin. Umuman olganda, tadqiqot metodologiyasi o‘yin texnologiyalarini faqat alohida mashg‘ulot vositasi sifatida emas, balki maktabgacha ta’limning kundalik pedagogik jarayoniga integratsiyalashgan kommunikativ-rivojlantiruvchi tizim sifatida o‘rganishga yo‘naltirilgan. Mazkur metodologik yondashuv bolalarning nutqiy faolligi, dialogik muloqoti, ijtimoiy hamkorligi va emotsional kommunikatsiyasidagi o‘zgarishlarni kompleks ravishda baholash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va muhokamasi. Tadqiqot natijalari maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalaridan tizimli va maqsadli foydalanish samarali pedagogik vosita

ekanligini ko‘rsatdi. O‘yin jarayonida bola o‘z fikrini erkin ifodalash, tengdoshlari bilan muloqotga kirishish, savol berish va javob qaytarish, suhbatdoshini tinglash, navbat kutish, kelishish hamda umumiy faoliyatda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Kuzatuv va diagnostik topshiriqlar natijasida bolalarning kommunikativ kompetensiyasida bir nechta muhim o‘zgarishlar kuzatildi. Xususan, o‘yin faoliyati muntazam tashkil etilgan sharoitda bolalarning og‘zaki muloqotga bo‘lgan qiziqishi ortdi, yangi so‘zlardan foydalanish faollashdi, dialogik nutqning izchilligi yaxshilandi. Ayniqsa, syujetli-rolli va dramatizatsion o‘yinlarda bolalar real hayotdagi kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish orqali turli nutqiy konstruksiyalardan foydalanishni o‘rgandilar.

O‘yin texnologiyalarining kommunikativ ko‘nikmalarga ta’siri. Tadqiqot jarayonida o‘yin texnologiyalarining kommunikativ kompetensiyaning alohida komponentlariga ta’siri tahlil qilindi.

Kommunikativ ko‘nikma	**O‘yindan oldingi holat**	**O‘yin texnologiyalaridan keyingi holat**	**Kuzatilgan o‘zgarish**
Savol berish va javob qaytarish	Qisman shakllangan	Ancha faol	Ijobiy
Dialogga kirishish	Cheklangan	Faolroq	Ijobiy
O‘z fikrini ifodalash	Qisqa javoblar ustun	Izchilroq fikr bayoni	Ijobiy
Tinglash ko‘nikmasi	Barqaror emas	Yaxshilangan	Ijobiy
Tengdoshlar bilan hamkorlik	Ayrim qiyinchiliklar mavjud	Faol hamkorlik	Ijobiy
Emotsiyalarni ifodalash	Ko‘proq noverbal	Nutq va mimika orqali ifodalash kuchaygan	Ijobiy
Monologik nutq	Qisqa va uzuq-yuluq	Mazmunan kengroq	Ijobiy

Jadvaldan ko‘rinadiki, o‘yin texnologiyalaridan foydalanish nafaqat nutqiy faoliyatni, balki kommunikativ kompetensiyaning ijtimoiy va emotsional jihatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Didaktik o‘yinlarning nutqiy rivojlanishga ta’siri. Didaktik o‘yinlar, ayniqsa, bolalarning lug‘at boyligini kengaytirish va nutqiy faolligini oshirishda samarali natija berdi. “Bu nima?”, “Kim nima qiladi?”, “Rasmga qarab gap tuz”, “Ortiqchasini top”, “Davom ettir” kabi o‘yinlar orqali bolalar predmetlarning nomi, belgisi, harakati va vazifasini ifodalovchi so‘zlardan faolroq foydalanishga o‘rgandilar. Rasm asosida hikoya tuzish topshiriqlarida ham ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Dastlab ayrim bolalar rasm mazmunini bir-ikki gap bilan ifodalagan

bo‘lsa, o‘yin texnologiyalari muntazam qo‘llangandan so‘ng voqealar o‘rtasidagi bog‘lanishni izohlash, qahramonlarning harakatlarini tavsiflash va voqeani davom ettirishga intilish kuchaydi. Bu holat o‘yin topshiriqlarining bolani tayyor javobni takrorlashdan ko‘ra mustaqil fikrlash va fikrini nutq orqali ifodalashga undashi bilan izohlanadi.

Dramatizatsion o‘yinlar va emotsional kommunikatsiya. Dramatizatsion o‘yinlar kommunikativ kompetensiyaning emotsional komponentini rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega bo‘ldi. Ertak va hikoya qahramonlarini ijro etish jarayonida bolalar nafaqat so‘zlardan, balki ovoz ohangi, mimika, imo-ishora va tana harakatlaridan ham foydalanadilar. Masalan, “Bo‘g‘irsoq”, “Sholg‘om”, “Zumrad va Qimmat” kabi ertaklarni sahnalashtirish davomida bolalar qahramonlarning kayfiyatini ifodalashga, suhbatdoshining hissiy holatini anglashga va vaziyatga mos kommunikativ munosabat bildirishga harakat qiladilar. Dramatizatsiya natijasida bolalarda tortinchoqlikni kamaytirish, jamoa oldida gapirish, o‘z rolini mustaqil bajarish va boshqalarning nutqini tinglash kabi ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyati kengayadi.

Olingan natijalar o‘yinning maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy va kommunikativ rivojlanishidagi tabiiy vosita ekanligi haqidagi nazariy qarashlarni qo‘llab-quvvatlaydi. O‘yin davomida bola real hayotdagi ijtimoiy munosabatlarni modellashtiradi, turli rollarni bajaradi va kommunikativ vaziyatlarni amaliy ravishda boshdan kechiradi. Mazkur natijalar L.S. Vygotskiyning bolaning rivojlanishida ijtimoiy o‘zaro ta’sir va o‘yinning muhim o‘rin tutishi haqidagi qarashlari bilan uyg‘unlashadi. J. Brunerning til rivojlanishining ijtimoiy muloqot bilan bog‘liqligi haqidagi yondashuvi ham o‘yin jarayonida kuzatiladigan nutqiy faollikni tushuntirish imkonini beradi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham maktabgacha yoshdagi bolalarning o‘yin faoliyati va ijtimoiy kompetensiyasi o‘rtasida ijobiy bog‘liqlik mavjudligi qayd etilgan. Xususan, 2024-yildagi meta-tahlil natijalari maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda rolli-tasavvuriy o‘yin bilan ijtimoiy kompetensiya o‘rtasida ijobiy munosabat mavjudligini ko‘rsatgan. Tadqiqotchilar bunda o‘yinning miqdoridan ko‘ra uning sifati muhimroq ekanligini ta’kidlaydilar. Shuningdek, zamonaviy tizimli tadqiqotlar o‘yin asosidagi ta’limning bolalarning kognitiv, ijtimoiy-emotsional rivojlanishi, motivatsiyasi va ta’lim jarayonidagi faolligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatmoqda. Bu holat o‘yin texnologiyalarini maktabgacha ta’limda faqat ko‘ngilochar faoliyat emas, balki maqsadli rivojlantiruvchi pedagogik texnologiya sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, o‘yin texnologiyalarining kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishdagi samaradorligini uchta asosiy shart bilan izohlash mumkin: birinchidan, o‘yin mazmuni bolaning real kommunikativ ehtiyojlariga yaqin bo‘lishi, ikkinchidan, bola o‘yin jarayonida faol kommunikativ subyekt sifatida ishtirok etishi, uchinchidan, tarbiyachi bolaning nutqiy va ijtimoiy faolligini pedagogik jihatdan qo‘llab-quvvatlashi. Demak, o‘yin texnologiyalaridan foydalanish bolalarning kommunikativ kompetensiyasini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Uning ta’siri faqat lug‘at boyligining ortishi bilan cheklanmay, tinglash, dialogga kirishish, mustaqil fikr bildirish, ijtimoiy hamkorlik, emotsiyalarni ifodalash va kommunikativ vaziyatga moslashish kabi ko‘nikmalarni ham qamrab oladi. Shu nuqtayi nazardan, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yin texnologiyalarini kundalik mashg‘ulotlar, erkin faoliyat, kichik guruhlar bilan ishlash va tarbiyaviy jarayonlarga tizimli integratsiya qilish bolalarning maktab ta’limiga kommunikativ jihatdan tayyorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy maktabgacha ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalari ushbu vazifani amalga oshirish uchun samarali pedagogik vosita bo‘lib, bolaning tabiiy qiziqishi va faol ishtirokiga asoslangan holda kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. O‘yin jarayonida bolalar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, savol berish, savollarga javob qaytarish, suhbatni davom ettirish, suhbatdoshini tinglash, navbat kutish va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish kabi ko‘nikmalarni amaliy faoliyat orqali egallaydilar. Ayniqsa, syujetli-rolli o‘yinlar real hayotdagi kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish, didaktik o‘yinlar lug‘at boyligini kengaytirish, dramatizatsion o‘yinlar esa ifodali nutq va emotsional kommunikatsiyani rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari o‘yin texnologiyalarining samaradorligi ularni shunchaki ko‘ngilochar faoliyat sifatida emas, balki aniq pedagogik va kommunikativ maqsad asosida tashkil etish bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Hymes D.** On Communicative Competence // Sociolinguistics / Ed. by **J.B. Pride, J. Holmes**. – Harmondsworth: Penguin Books, 1972. – P. 269–293.

2. **Smits-van der Nat M., van der Meulen M. et al.** The Value of Pretend Play for Social Competence in Early Childhood: A Meta-analysis // Educational Psychology Review. – 2024.

3. **Alotaibi M.S.** Game-based Learning in Early Childhood Education: A Systematic Review and Meta-analysis // Frontiers in Psychology. – 2024.

4. **National Association for the Education of Young Children (NAEYC).** Principles of Child Development and Learning and Implications That Inform Practice. – Washington, DC: NAEYC.

5. **National Association for the Education of Young Children (NAEYC).** What Do Children Learn in a High-Quality Preschool Program? – Washington, DC: NAEYC.

6. **UNICEF.** How Do Children Develop and Learn? Promoting Early Childhood Care and Education for Improving School Readiness and Foundational Learning. – New York: UNICEF, 2024.

7. **UNICEF.** Care for Child Development: Improving the Care for Young Children. – New York: UNICEF.

8. **UNICEF.** Play and Communication with Children: Key Practices for Early Childhood Development. – New York: UNICEF.

9. **Bodrova E., Leong D.J.** Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education. – 2nd ed. – Upper Saddle River: Pearson, 2007.

10. **Singer D.G., Golinkoff R.M., Hirsh-Pasek K.** (eds.). Play = Learning: How Play Motivates and Enhances Children's Cognitive and Social-Emotional Growth. – Oxford: Oxford University Press, 2006.

11. **Ginsburg K.R.** The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds // Pediatrics. – 2007. – Vol. 119, № 1. – P. 182–191.

12. **Hirsh-Pasek K., Zosh J.M., Golinkoff R.M., Gray J.H., Robb M.B., Kaufman J.** Putting Education in "Educational" Apps: Lessons from the Science of Learning // Psychological Science in the Public Interest. – 2015. – Vol. 16, № 1. – P. 3–34.